

Kas įvyko 1413 m. lapkritį? Jogaila su Vytautu prie Dubysos per savaite pakrikštijo žemaičius. Tikrai žinome, kad spalio 25 d. Jogaila dar buvo Merkinėje, o lapkričio 19 d. – jau Trakuose. Šis žemaičių krikštas paliudytas tiksliai lenkų kronikininko Jano Dlugošo, todėl faktas nėra visiškai akivaizdus, tačiau galimas, nes abu valdovai tam turėjo laiko.

J. Dlugošu tikima, nes Jogaila ir Vytautas po Žalgirio mūšio 1411 m. su Vokiečių ordinu sudarytoje Torunės sutartyje įsipareigojo pakrikštyti žemaičius. Bet dar svarbesnis faktas yra tas, kad 1415 m. pabaigoje 60 krikštytų žemaičių delegacija atvyko į Konstančą, į Visuotinį Bažnyčios susirinkimą, ir sakdami kalbą teigė, kad „daug mūsų brolių yra atgimę krikšto šaltinyje kartu su lietuvių tauta, su kuria mus riša kūno ir kraujo giminystė“. Vis dėlto toks pasakymas, atrodo, tėra retorinė figūra. Tinkamas laikas atsirasti skaitlingesniam krikštytų žmonių būriui buvo būtent 1413 m. ruduo, nes apie analogiškas akcijas 1414 ar 1415 m. šaltiniuose visai nieko nekalbama.

Taigi, galima manyti, kad 1413 m. akcija buvo dalis politikos, Jogailos ir Vytauto vykdytos siekiant pasirengti propagandinei kovai dėl Žalgirio mūšio. Mat Vokiečių ordinas tvirtino, kad krikščionys buvo nugalėti pagonių (dėl žemaičių taip pavadinti visi lietuviai), schizmatikų (Lenkijos ir Lietuvos stačiatikių) bei totorių musulmonų (išėivių iš Krymo, tapusių Vytauto vasalais).

Žemaičių ar Žemaitijos? Krikštas ar konversija? Iki šiol nėra sutarimo, kaip pavadinti 1413 m. ir vėlesnius Žemaitijos christianizacijos įvykius. Iš tikrųjų niekas nekrikštija laukų – krikštija žmones, kaip sako Žemaitijos krikšto sąvokos kritikai. Bet kodėl istoriografijoje ir istorinėje literatūroje kalbama apie Rusijos, Lenkijos ir Lietuvos krikštą? Antra vertus, žodis „krikštas“ nevartojamas kalbant apie Danijos ir kitų Šiaurės šalių, taip pat Vengrijos ar Čekijos krikščioniškąjį virsmą. Vartojama „**konversijos**“ sąvoka ir ieškoma valdovo krikšto datos, nuo kurios prasideda politinis krikščionybės įvedimo procesas. Taigi, Lietuvos konversija buvo pradėta Jogailos krikštu 1386 m. ir 1387 m.

krikšto akcijomis, bet virsmas jomis tikrai nesibaigė. Žemaitija buvo ypač svarbi Lietuvos dalis ir ji tapo didelio politinio žaidimo įkaite. Taigi Žemaitijos konversija buvo esminga Lietuvos konversijos dalis. Be Žemaitijos konversijos Lietuvos konversija būtų buvusi neįmanoma. Dėsninga, kad Žemaitijos konversijos procesą 1413 m. pradėjo Lietuvos valdovai Jogaila ir Vytautas, krikštydami pirmuosius žemaičius, juos ir pasiuntė į Konstančą. Taigi, jei krikštą suprastume kaip konversiją, tai reikštų, kad šis virsmas ištiko ne tik žemaičius, bet ir Žemaitiją.

Žalgirio pergalė tarptautinės diplomatijos požiūriu, kaip žinoma, tebuvo Žemaitijos christianizacijos prielaida. Dar daugiau – šis klausimas tapo europinio masto problema, nes buvo įtrauktas į to meto Jungtinių Tautų – **Konstanco susirinkimo** – svarstymus. Tačiau kartu ši karinė pergalė tapo prielaida pirmai Lietuvos ir Lenkijos diplomatinei pergalei prieš Vokiečių ordiną. Konkreti detalė: Jogailą ir Lenkiją bei Lietuvą šmeižęs perbėgėlis Jonas Falkenbergas net atsidūrė Konstanco dominikonų kalėjime.

Kas yra Konstanco susirinkimas? Šventosios Romos imperatoriaus Zigmanto Liuksemburgiečio iniciatyva Konstanco mieste buvo suorganizuotas XVI (pagal katalikų skaičiavimą) Visuotinis Bažnyčios susirinkimas. Jis vyko ketverius metus – nuo **1414 m. rudens iki 1418 m. pavasario**. Jame dalyvavo 33 kardinolai, 5 patriarchai, 300 vyskupų, 28 valdovų atstovai. Pagrindinis Susirinkimo tikslas buvo įveikti katalikų Bažnyčios skilimą. Dėl viršenybės Bažnyčioje nuo 1378 m. konkuravo du popiežiai (Avinjono ir Romos), o po 1409 m. nesėkmingo bandymo įveikti skilimą atsirado ir trečiasis popiežius (Pizos). Bažnyčios suvienijimo tikslas buvo pasiektas – visi trys popiežiai buvo atstatydinti arba atsistatydino (Pizos popiežius Jonas XXIII atstatydintas 1415 m. gegužės 29 d.; Romos popiežius Grigalius XII atsistatydino 1415 m. liepos 4 d.; Avinjono popiežius Benediktas XIII ekskomunikuotas 1417 m. liepos 27 d.), o 1417 m. lapkričio 11 d. išrinktas naujas popiežius Martynas V. Tačiau Susirinkimas tapo garsus ne tik dėl Bažnyčios skilimo įveikos. Atrodo, kad dar labiau jį „išgarsino“ Jano Huso (ir jo bendraminčio Jeronimo Prahieškio) teismas ir sudeginimas.

Konstanco susirinkimas (1414–1418 m.).
 Ilustracija iš Konstanco (Vokietija),
 Rosgarteno muziejaus archyve saugomos
 Ulričo von Richentalio kronikas (XV a.)

Kuo svarbus Konstanco susirinkimas Lenkijos ir Lietuvos valstybei ir žemaičiams? Visų pirma tuo, kad, be kitų bažnytinių ir politinių klausimų, jame buvo bandoma išspręsti Lenkijos ir Lietuvos konfliktą su Vokiečių ordinu. Viena svarbiausių šio konflikto asių buvo Žemaitijos klausimas. Abi konfliktuojančios pusės, įsikišus popiežiaus pasiuntiniui, 1414 m. rudenį sudarė paliaubas ir bylą patikėjo Konstanco susirinkimui. Lenkijos ir Lietuvos valdovams Jogailai ir Vytautui tai buvo proga atsakyti į Vokiečių ordino po Žalgirio mūšio skleidžiamą propagandą, kad Lenkija ir Lietuva, susivienijusios su įvairiausiais „netikėliais“ (pagonimis, schizmatikais) stojo į karą su „krikščioniškiausiu“ Ordinu.

Siekiant Bažnyčios susirinkimui pristatyti Lenkijos ir Lietuvos valdovus Jogailą ir Vytautą kaip krikščionybės skleidėjus, o ne priešus (anot Vokiečių ordino), kilo sumanymas išsiųsti kelias delegacijas iš Lenkijos ir Lietuvos. Mums šiuo atveju svarbiausia 1415–1416 m. žemaičių delegacija. Vėliau, 1418 m., buvo išsiųsta Lietuvos ir Lenkijos stačiatikių, vadovaujamų Kijevo metropolito, reziduojančio Vilniuje, Grigorijaus Camblako, delegacija. Pirmiausia 1415 m. sausį į Konstančą atvyko Lenkijos delegacija, susidedanti iš vyskupų ir Krokuvos universiteto profesūros. Tų pačių metų vasarą (liepos 5–6 d.) delegacijos narys Krokuvos universiteto rektorius Paulius Vladimiris Su-

sirinkimui įteikė pagonių teises ginantį traktatą „Apie popiežiaus ir imperatoriaus valdžią netikinčiųjų atžvilgiu“. Taip buvo teoriškai pasirengta sutikti kitas delegacijas iš Lenkijos ir Lietuvos – žemaičių ir stačiatikių. *Šioje vietoje padarykime mažą ekskursą. Ar ne paradoksas, kad būtent tą dieną (1415 m. liepos 6–ają), kai buvo ginamos kitatikių teisės, sudegintas Bažnyčios reformatorius Janas Husas!? Kitas paradoksas – 1416 m. gegužės 30 d. sudegintas Jano Huso bendramintis Jeronimas Prahieškis. Tarp jam pateiktų kaltinimų buvo draugystė su stačiatikiiais. (Beje, J. Prahieškis 1413 m. lankėsi pas Vytautą ir LDK stačiatikiškuose regionuose.) O štai po poros metų čia pat, Konstanca, LDK stačiatikių metropolitas Grigorijus Camblakas laiko mišias pagal stačiatikiškąją liturgiją (!?).*

Žemaičiai Konstanco susirinkime. 1415 m. lapkričio 28 d. 60-ies žemaičių delegacija atvyko į Konstančą. Delegacijai vadovavo Jurgis Gedgudas (Podolės seniūnas 1415–1423 m.), Mikalojus Sepinskis (Vytauto sekretorius 1413–1422 m.) ir Jurgis Galminas (vienas 1409 m. Žemaičių sukilimo vadų). 1415 m. gruodžio 13 d. atvykę žemaičiai iškilminga Poznanės vyskupo Andriaus Laskario kalba visuotiniame Susirinkimo posėdyje Konstanco katedroje buvo pristatyti kaip „Jogailos ir Vytauto pasiuntiniai iš Lietuvos, Žemaitijos ir Rusios“.

1416 m. vasario 13 d. Konstanco perskaitomas „Žemaičių skundas“ („Propositio Samagitarum“ (liet. „Žemaičių pasiūlymas“, nors dažniausiai vadinamas Žemaičių skundu). Jis buvo adresuotas „karalių karaliui“ – Zigmantui Liuksemburgiečiui (nors jo tuo metu Konstanca nebuvo) – ir „didžiai gerbiamiems tėvams Kristuje“ – Bažnyčios susirinkimui.

Jau įžanginėje dalyje sakoma: „Paremkite tat, prašome, norinčius priimti katalikų tikėjimą“. Toliau išsamiai dėstoma, kad būtent Vokiečių ordino elgesys sutrukdė Žemaitijai būti pakrikštytai. Ordinas kaltinamas žemių okupavimu ir laisvės atėmimu, laikomas visokio blogio – godumo, negailestingumo, neteisingumo – šaltiniu, jo tikėjimas įvardijamas kaip neteisybių „deformuotas“ katalikų tikėjimas. „Stebimės, kaip minėtieji broliai drįso pasivadinti krikščionybės vartais – jie labiau nusipelnė ir nusipelnė būti vadinami užvara ir užraktu, kliudančiu tiems, kurie teisinga širdimi nusipelnė ir nusipelnė vadintis išganingu įėjimu į tikėjimo pažinimą“, sakoma „Žemaičių skunde“. Toliau emociškai apeliuojama į Bažnyčios susirinkimą: „Pagalvokite, kad esame žmonės, o ne gyvuliai, kurie dovanojami, parduodami, perkami, esame Dievo kūriniai, sukurti pagal jo paveikslą Dievo sūnų laisvei. Ta laisve atnaujinti ir atgaivinti per Kristaus tikėjimą norime naudotis ir džiaugtis, kaip kiti krikščionys naudojasi, pabrėždami ir specialiai pridurdami, kad mes nenorime būti tų brolių valdomi nei jiems lenktis, nes jie pripratę ne vadovauti pajungtiems žmonėms, bet engti, ir kadangi trokštame pasidaryti tikri krikščionys, norime pirmiausia Dievui, o paskui tam, kas mums patiks, ištikimai, draugiškai, nuolankiai tarnauti.“ Tinkamai nuteikus klausytojus, pereinama prie „pasiūlymų“. Prašoma patikėti žemaičių krikštijimą „krikščioniškiausiesiems“ valdovams Jogailai ir Vytautui, kad šie, pasitelkę Lvovo arkivyskupą Joną ir Vilniaus vyskupą Petrą, atvyktų į jų provinciją ir suteiktų krikšto malonę. Pasak žemaičių, be minėtų valdovų „šis šventas darbas negalėsias būti užbaigtas“. Susirinkimo taip pat prašoma paskatinti minėtus arkivyskupą ir vyskupą pastatyti katedrą ir

Žemaitija Olauso Magnuso 1539 m. sudarytame Šiaurės Europos žemėlapyje

Varnių Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios altoriaus antablementas. Dailininkas Petras Repšys, 2008 m. Fotografas Arūnas Baltėnas

kitų bažnyčių, o tai reiškia prašymą įkurti Žemaitijoje vyskupiją. „Žemaičių skundas“ kartais laikomas neturiniu lygiu to meto religinėje raštijoje.

Žemaitijos christianizacijos įvykių grandinė kaip reta sisteminga ir gerai dokumentuota. 1416 m. kovo 1 d. žemaičių delegacija iš Konstanco grįžta į Žemaitiją, nelaukdama Susirinkimo sprendimo dėl jos pasiūlymo. Toks sprendimas priimamas 1416 m. rugpjūtį, kai, kronikininkų žodžiais, buvo nustatyta, kad „tie patys žemaičiai nuo šiol turi priklausyti Šventajai Romos imperijai: pasaulietiniuose reikaluose turėtų būti paklusnūs Romos imperijai, o dvasiniuose reikaluose – saviems vyskupams ir dvasininkams.“ Iš šių žodžių galima spręsti, kad žemaičių prašymas buvo patenkintas. Dokumentinis to patvirtinimas – **1416 m. rugpjūčio 11 d. Bažnyčios susirinkimas išsiunčia laišką** Lvovo arkivyskupui ir Vilniaus vyskupui. Jame rašoma: „Mes <...> nusprendėme jus ir jūsiškius išrinkti į minėtą Žemaičių tautą ir jos sritis, kaip ir Rusėnų ir kitas netikinčiųjų šiaurines tautas ir sritis, krikščionių religijos ir dieviškojo garbinimo didinimui ir išmintingam mokymui, ir jus mūsų komisarais bei legatais Kristaus vardu paskiriame, kad ten skintumėte ir pjautumėte, statytumėte ir sodintumėte, taip pat mokytumėte tas tautas ir krikštytumėte Tėvo, Sūnaus ir Šventosios Dvasios vardu.“

1416 m. spalio pabaigoje Kaune buvo pakrikštyti 2 000 žemaičių bajorų. Krikštijimo akcija prasidėjo 1416 m. spalį, tačiau joje dar nedalyvavo vyskupai. Kaip rašo J. Dluogošas, po spalio 15–17 d. Veliuonoje vykusių Jogailos ir Vytauto derybų su Vokiečių ordinu abu valdovai atvyko į Kauną ir pakrikštijo 3 000 žemaičių. Apie šį įvykį informuoja ir Jogaila su Vytautu 1417 m. sausio 2 d. Gardine surašytuose laiškuose Konstanco susirinkimui ir Zigmantui Liuksemburgiečiui. Juose Jogaila ir Vytautas pasakoja spalio 20 d. pakrikštiję 2 000 kilmingų žemaičių.

1417 m. rugpjūčio–spalio mėn. įvyko masinis žemaičių krikštijimas. 1417 m. rugpjūtį prasidėjo abiejų Konstanco susirinkimo legatų – Lvovo ir Vilniaus vyskupų – vadovaujama krikštijimo akcija ir ji truko tris mėnesius. **Kaip liudija ne vienas šaltinis,** Vytautas Kaune priėmęs vyskopus ir asmeniškai palydėjęs į Žemaitiją, „kad Žemaičių žemė priimtų Viešpaties žodį ir šventą krikštą“. Tai liudija ir Vytautas. Be to, kaip pasakoja minėti vyskupai, Vytautas pats paskyręs vietą katedrai įkurti Medininkuose, prieš tai jis čia įkūrė miestą.

Akcija baigėsi 1417 m. spalio 23–24 d. Trakuose, kur buvo išrinktas ir įšventintas Medininkų vyskupas. Lvovo ir Vilniaus vyskupai Susirinkimui surašė ataskaitą apie nuveiktus darbus: pakrikštyta „daug tūkstančių žmonių ir vaikų“, įkurta „daug parapijų bažnyčių“, kuriose palikta daug išbandytų vyrų, kad krikštytų dar nepakrikštytuosius. Į šias žinias sureagavo ir Zigmantas Liuksemburgietis, ir naujasis popiežius Martynas V – pastarasis 1417 m. gruodžio laiške Jogailai sakosi sužinojęs, kad „beveik visi“ žemaičiai prisijungę prie Katalikų Bažnyčios. Popiežius 1417 m. gruodžio laiške pranešė iš Lvovo arkivyskupo ir Vilniaus vyskupo girdėjęs apie žemaičių „konversiją ir krikštą“. **1417 m. spalio 24 d. buvo įkurta Medininkų vyskupija ir pirmosios parapijos** Ariogaloje, Raseiniuose, Medininkuose, Kražiuose, Viduklėje, Veliuonoje, Kaltinėnuose, galbūt Betygaloje ir Luokėje.

▲ Pirmasis žemaičių vyskupas (1417–1422 m.) Motiejus. Nežinomas dailininkas, XVII a. Lietuvos dailės muziejus

▲ Varnių katedra, Žemaičių vyskupijos pagrindinė šventovė 1417–1864 m. Fotografas Mangirdas Bumblauskas

Varnių panorama, pavaizduota Petro Repšio medalyje Mikalojui Daukšai atminti, 1999 m. Fotografas Arūnas Baltėnas

Dar galima paminėti 1418 m. neramumus Žemaitijoje, kurie kartais traktuojami kaip pagoniškoji opozicija, nes iš tiesų, kaip sako vokiečių šaltiniai, žemaičiai „išvarė savo vyskupą ir klebonus ir sudegino bažnyčias“, o Vytautas atsakydamas „nukirsdino 60 geriausių krašto vyrų“. Neramumai buvo palydėti piktdžiugiško komentaro, esą „vilko prigimties nepakeisi“.

Ir lemtingieji 1421-ieji. 1421 m. birželį Vytautas užrašo žemių ir žmonių Medininkų vyskupui ir kapitulai. Taip jis padėjo pagrindus Žemaitijos bažnytinės organizacijos apriūpinimui, užbaigdamas tai, ką buvo pradėjęs 1417 m. Popiežius Martynas V (popiežiumi tapęs Konstancijoje ir gerai informuotas žemaičių klausimu) 1421 m. rugsėjo 11 d. bule *Mirabilis Deus* sveikina žemaičius su konversija: jis kreipiasi į „visus žemaičių tautos krikščionis“ ir sveikina „įžengusį į Kristaus avidę“. Tai sukėlė didžiausią džiaugsmą Bažnyčiai, krikščioniškajam pasauliui ir jam pačiam. Popiežius reiškia džiaugsmą, kad žemaičiai apsikrikštijo, skatina būti ištikimais ir pamaldžiais krikščionimis, užjaučia dėl visų iškentėtų skausmų, priima juos savo apaštališko sosto globon, ragina kreiptis į jį visais klausimais kaip į tėvą, o pats pažada ginsiąs ir globosiąs juos kaip savo vaikus. Iškalbinga, kad popiežiaus sveikinimas žemaičius pasiekia praėjus keleriems metams po vyskupijos įkūrimo, matyt, įsitikinus, kad 1418 m. neramumai nesustabdė konversijos proceso.

Šiandien istorikai gali pasakyti, kad Žemaitija tapo paskutine krikščioniška erdve Europoje. Senojoje Žemaičių vyskupijos katedroje Varniuose ant įspūdingo altoriaus antepediuo, sukurtu dailininko Petro Repšio, įrašyti lotyniški žodžiai *Ultima e fonte sacrae regenerationis emersa Samogitia non postrema inter gentes ardenti devotio constantia effloruit* – „Paskutinė iš švento atgimimo šaltinio išnirusi Žemaitija tarp tautų ne paskutinė karštu pamaldumu ir tvirtu tikėjimu pražydo.“

Prof. dr. Alfredas Bumblauskas

Lietuviškos
kolekcinės
monetos

LIETUVOS BANKAS

50 LITŲ MONETA, SKIRTA ŽEMAITIJOS KRIKŠTO 600 METŲ SUKAKČIAI

Sidabras Ag 925
Kokybė „proof“
Skersmuo 38,61 mm
Masė 28,28 g

Monetos briaunoje yra užrašas: *CONVERSIO CHRISTIANA SAMOGITIAE MCDXIII* *
Monetos dailininkas Petras Repšys
Tiražas 3 000 vnt.
Išleista 2013 m.

Informacija Lietuvos banke
Tel. (8 5) 268 0316
El. p. gpt@lb.lt
www.lb.lt

LIETUVOS MONETŲ KALYKLĀ

Monetos nukaldintos
UAB Lietuvos monetų kalykloje
www.lithuanian-mint.lt

Lietuviškos kolekcinės monetos

© Lietuvos bankas, 2013

Monetų fotografas Arūnas Baltėnas

Dizainerė Ilona Daugėlaitė

Išleido Lietuvos bankas, Gedimino pr. 6, LT-01103 Vilnius
Spausdino UAB „LODVILA“, www.lodvila.lt, LT-08125 Vilnius

50 LITŲ MONETA, SKIRTA
ŽEMAITIJOS KRIKŠTO 600 METŲ SUKAKČIAI